

УДК 378.147:(371.315:004.031.42):340

Є.Д. СТРЕЛЬЦОВА,
кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений працівник освіти України,
доцент кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

СУЧАСНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ

Анотація. У статті розглядаються інтерактивні технології навчання як способи формування та удосконалення професійної компетенції студентів, які навчаються за напрямком підготовки «Правознавство».

Ключові слова: методи та форми навчання, інтерактивні інноваційні методи навчання, компетенція, навички та вміння, навчальний арбітражний процес.

Постановка проблеми. Викладання права у вищих навчальних закладах за напрямком підготовки «Правознавство» в сучасних умовах не може зводитися лише до одного традиційного методу — читання лекцій як пасивної форми навчального процесу. Цей процес має бути динамічним, спрямованим на пошук нових, прогресивних, різноманітних методів, технік та засобів, які повинні бути адаптовані до студентів з різними здібностями та властивостями та направлені на активізацію розумової, творчої діяльності студентів, формування теоретичного мислення та отримання практичних навичок. Це передбачує впровадження різноманітних сучасних інтерактивних методів викладання.

Метою даної статті є демонстрація переваг інтерактивних форм навчання на прикладі проведеного навчального засідання міжнародного комерційного арбітражу.

Викладення основного матеріалу. Випускник вищого юридичного навчального закладу має володіти пев-

ним рівнем загальнокультурних та професійних знань та вмінь, які сприятимемо формуванню його компетентності у якості майбутнього фахівця у сфері юриспруденції. Поняття «компетентність» включає ряд компонентів, які визначено, зокрема, у Законі України «Про вищу освіту»: динамічну комбінацію знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [1, ст. 1(13)].

Компетентність майбутнього фахівця багато в чому визначається: його конкурентоздатністю на ринку праці; здібностями до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів; прагненням до постійного професійного росту; соціальною та професійною мобільністю. Вказані здібності та властивості формуються завдяки набутим студентами певних

знань, вмій та навичок, які мають значні внутрішні відмінності та потребують застосування різних педагогічних методів, зокрема, інтерактивних, спрямованих на більш активну та творчу діяльність студентів у навчальному процесі [2].

За останні часи у світовій юридичній педагогічній практиці широко впроваджуються ділові та рольові ігри; так звані «мозкові штурми» («brain storms»); кейс-завдання; навчальні дискусії; симуляції; розбір конкретних ситуацій тощо [3, с. 256].

Сконцентруємо свою увагу на розгляді навчальної ділової гри як такої, що, на наш погляд, більш орієнтована на професійну підготовку студентів. Перш за все, треба зазначити, що, за загальним правилом, ділові ігри представляють собою імітацію окремого виду професійної діяльності в цілях навчання, контролю, дослідження, проектування та виконання різних видів робіт [4, с. 106]. Їхня основна мета — підвищення рівня професійної підготовки студентів. З одного боку, навчальні ділові ігри розвивають інтерес у студентів до більш глибокого вивчення теорії права, галузей матеріального та процесуального права, «переконують» у практичній значущості оволодіння основними теоретичними положеннями галузі права, допомагають швидко зорієнтуватись при виникненні складної правової ситуації. З іншого — ділова гра проводиться в умовах, наближених до реальних, в яких у студента починають формуватись професійні навички та первісні уявлення про роботу адвоката, юрисконсульта, судді, арбітра та інш., з'являється підвищене почуття відповідальності не тільки за себе, але й за свою команду та результат гри в цілому.

Важливою складовою навчальної ділової гри є виконання окремих про-

цесуальних дій: підготовка позовної заяви і пред'явлення її у суді; якісна підготовка до судового розгляду; винесення відповідних ухвал на стадіях процесу тощо. Уся ця підготовча робота має бути проведена самими студентами під керівництвом викладача у поза аудиторний час. Таким чином, навчальна ділова гра сприяє поглибленню теоретичних знань студентів, отриманню ними первісних практичних навичок, творчих та комунікативних здібностей, а також допомагає виховати у студента любов і повагу до своєї майбутньої професії та реально оцінити її переваги та труднощі.

З урахуванням вимог сьогоденних викликів та прагненням до інтеграції системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти, надання права вищим навчальним закладам організувати викладання окремих дисциплін англійською (та/або іншими іноземними) мовою з метою створення умов для міжнародної академічної мобільності [1, ст. 48], на нашу думку, було б дуже корисним та ефективним проведення поза аудиторних, орієнтованих на практику, професійних заходів, наприклад, ділових та рольових ігор, симуляції, навчальних судових процесів та інших видів інтерактивних форм навчання англійською мовою.

Але для багатьох вищих навчальних закладів України досі ще не є можливим систематичне втілення цієї можливості з огляду на певні фактори об'єктивного та суб'єктивного характеру. «Іноземна мова» входить до переліку навчальних дисциплін циклу гуманітарних та соціально-економічних дисциплін юридичних вузів та факультетів та складає близько 250—300 академічних годин загальної трудомісткості протягом двох років навчання. Вочевидь, цього навчального наванта-

ження недостатньо для забезпечення повноцінного розвитку компетенції студентів в галузі іноземної мови, а саме спроба організувати проведення навчальних ділових ігор у поєднанні з англійською мовою сприяла б формуванню «іномовної» компетенції майбутнього фахівця.

У якості вдалого прикладу реалізації інтерактивних форм навчання наведемо одну з найбільш популярних в світі та ефективних форм поза аудиторної роботи — симуляцію (імітацію) арбітражного процесу (англ. — *mock arbitration, simulated arbitral proceeding*), яку було запроваджено у навчальному процесі економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (далі — ОНУ ім. І.І. Мечникова) у 2013—2014 навчальному році за ініціативи автора цієї статті, якого було призначено відповідальною особою з боку української команди, в рамках ініціативного міжнародного проекту навчально-професійної підготовки у сфері міжнародного комерційного арбітражу за участю юридичного факультету університету Аристотеля (Салоніки, Греція), юридичного факультету Карлова університету (Прага, Чехія), школи права Лейденського університету (Лейден, Нідерланди), економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Мета цього проекту — ознайомлення студентів юридичних вузів різних країн з правом та практикою міжнародного комерційного арбітражу та надання їм можливості прийняти участь у симульованій арбітражній справі в он-лайн форматі. Спир виник у зв'язку з виконанням зовнішньоекономічних зобов'язань щодо постачання обладнання [5]. В якості юридичних консультантів позивача виступила команда економіко-правового факультету

ОНУ ім. І.І. Мечникова (4 особи), з боку юридичних представників відповідача — команда студентів університету Аристотеля (4 особи), представниками арбітражного суду було призначено студентів Карлова університету (2 особи), арбітрами були студенти Лейденського університету (3 особи).

Симульований он-лайн арбітражний процес складав певні етапи, притаманні реальній процедурі розгляду справи з урахуванням режиму реального часу, тобто, процедура здійснювалась у відповідності до Правил Арбітражного суду при чеській торговельній палаті та сільськогосподарській палаті Чеської Республіки із дотриманням відповідних вимог щодо документів, строків, призначення арбітрів, сплати арбітражних витрат тощо, і тривала протягом майже 6 місяців.

На початковому, організаційно-методичному, етапі потрібно було сформулювати склад команд. Це було непростим завданням, так як гравці повинні були вільно володіти англійською мовою та знаннями предмету, здібностями вивчити відповідні правові документи англійською мовою, проаналізувати та використати великий обсяг законодавства, літератури, володіти вмінням правового листування, а також бути готовими протягом тривалого часу систематично працювати над справою. Далі, команди були ознайомлені з фактологією справи, переліком нормативно-правових актів та матеріалів, які вони мали вивчити та використати в процесі відстоювання своїх позицій у справі. Перелік документів включав: 1) Арбітражні Правила чеського арбітражного суду; 2) Закон Чеської Республіки про арбітраж та виконання арбітражних рішень; 3) Віденська конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів; 4) Римська конвенція

про право, застосовне до договірних зобов'язань; 5) Правила Інкотермс; 6) Принципи міжнародних комерційних контрактів УНІДРУА та інші. На даному етапі студенти команди також повищі були, за допомогою викладача — відповідальної особи, оволодіти навичками адміністрування та встановлювання міжособистих зв'язків, виробити тактику своєї поведінки та чіткі правові аргументи на підтримку своїх позицій.

Протягом наступного, підготовчого, етапу здійснювалось письмове спілкування учасників процесу за допомогою електронного зв'язку: надіслання позивачем детальної заяви про арбітраж; надання відзиву на позовну заяву відповідачем; листування арбітражного суду з позивачем та відповідачем стосовно технічних та правових питань щодо справи, надіслання відповідачем зустрічного позову та відзив позивача на нього; підготовка та надіслання висновків експертів, свідчень тощо.

Таким чином, на підготовчому, письмовому, етапі ключову роль відіграла правильно розподілена робота між членами команди та вміння працювати самостійно над своєю частиною загальної задачі, самодисципліна та самоорганізація, ефективний розподіл часу. Студенти протягом цього етапу систематизували та узагальнили інформацію, яку отримали з великої кількості документів; почали оволодівати навичками реферування іномовного тексту, цитування та посилання на основні джерела інформації.

Третій етап роботи — усне слухання справи — складався з двох етапів: попереднього слухання справи та безпосередньо основного усного розгляду справи. Обидві частини третього етапу здійснювались за участю представників сторін спору із застосуванням відео конференції. Перша

частина цього етапу передбачувала: зустріч сформованого складу арбітражу зі сторонами, які коротко заявили про свої вимоги; визначення детального кола питань, які підлягали вирішенню; узгодження порядку денного арбітражного слухання та точного визначення дати та часу його проведення, а також певних технічних питань.

Друга частина третього етапу — слухання справи — проводилась за участю представників сторін з презентацією своїх вимог та захисних пунктів. На цьому етапі студенти демонстрували вміння аргументовано висловлювати свою точку зору, використовувати прийоми та методи усної презентації. Далі представники сторін відповідали на запитання арбітрів стосовно своїх вимог, представлених свідчень, доказів і намагались оперувати спеціальними знаннями, вміннями професійного ведення діалогу і відстоюванням своїх позицій.

Після завершення слухання справи сторони, до винесення остаточного рішення, надіслали до арбітражу додаткові документи стосовно арбітражних витрат та платежів, тощо. Справу було завершено винесенням мотивованого арбітражного рішення у письмовій формі, яким вимоги сторін були частково задоволені.

За даним навчально-професійним проектом планується продовження цієї процесуальної справи, але на фазі пост-арбітражного оспорювання державним судом за місцем арбітражу законності цього арбітражного рішення, а також визнання та виконання арбітражного рішення у державі сторони, що програє справу.

Висновки: Участь у навчальній діловій грі (симульованому арбітражному процесі) допомагає студентам удосконалити такі загальнокультурні і

професійні якості, як: володіння культурою мислення; здібність до прийняття, аналізу та узагальнення інформації; постановка цілі та обрання шляхів її досягнення; здібність застосовувати нормативні правові акти, реалізовувати норми матеріального та процесуального права у професійній діяльності; здібність правильно кваліфікувати факти та обставини; вміння логічно, аргументовано і ясно формувати усну та письмову промову; володіння культурою поведінки, готовність до кооперації, вміння працювати у групі; прагнення до саморозвитку та підвищення професійних якостей, тощо.

Проведення арбітражу у форматі on-line (включаючи on-line арбітражне відео-слухання), із застосуванням досягнень сучасних інформаційних технологій, додатково падало учасникам цього процесу можливість удосконалити володіння основними методами, способами та засобами отримання, зберігання та перероблення інформації, навичками роботи з комп'ютером як засобом управління інформацією, здібність працювати з інформацією та здійснювати інтерактивну комунікацію у глобальних комп'ютерних мережах.

Дана форма поза аудиторної роботи, на наш погляд, є також ефективним прикладом міждисциплінарного підходу у процесі викладання права: поєднання знань іноземної (англійської) мови зі знаннями професійних дисциплін, які викладаються державною мовою. Таким чином, в межах організації та проведення гри «Міжнародний комерційний арбітраж он-лайн» є можливим вирішення професійних

та комунікативних завдань, таких, як: 1) опанування англійською юридичною лексикою для використання у ситуаціях професійного спілкування; 2) активізація комунікативних навичок та стимулювання вільного англомовного спілкування; 3) формування вміння та навичок роботи з офіційними документами англійською мовою, у тому числі з іноземним законодавством та міжнародними нормативно-правовими актами, а також звичаями міжнародного торговельного обороту; 4) розвиток вмінь відстоювати свої позиції з професійних питань, опираючись на теоретичні положення, законодавство та правозастосовну практику; 5) розвиток вміння та навичок складання правових документів, письмових звернень та здійснення професійного листування, тощо.

Адже, проведення міжнародної гри-процесу «Міжнародний комерційний арбітраж он-лайн», яка здійснювалась англійською мовою, сприяє, зокрема, ефективному оволодінню студентами знань основних положень навчальної дисципліни «Міжнародне приватне право», формуванню вмінь і практичних навичок в процесі опанування даної дисципліни, а у кінцевому рахунку — підготовці компетентного фахівця в галузі права. До того ж, завдяки таким міжнародним професійно-навчальним проектам реалізуються одні з завдань вищого навчального закладу, а саме: забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності у сукупності із налагодженням міжнародних зв'язків [1, ст. 26].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про вищу освіту [Електронний ресурс]: закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. — Електрон. дан. (6 файлів). — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>. — Назва з екрана.
2. Славгородская О.А. Методологические приемы повышения эффективности усвоения знаний в процессе проведения деловых игр [Електронний ресурс]: Материалы межрегиональной научно-практической конференции «Профессиональное образование в условиях дистанционного обучения. Достижения, проблемы, перспективы», Саратовская государственная академия права. Саратов, 2007. — Режим доступу: <http://www.muh.ru/arch/konfmSlavgorodskaya.htm>. — Назва з екрану.
3. Le Brun M., Johnstone R. The Quiet (R) Evolution: Improving Student Learning in Law. — The Law Book Company Limited, Sydney, 1994. — 412 p.
4. Корнеева Л. Интерактивные методы обучения [Текст] / Корнеева Л. // Высшее образование в России. — 2004. — № 12. — С. 105-108.
5. Для ознайомлення з матеріалами справи можна звернутись на адресу: <http://mockarbitrationonline.blogspot.gr>

Стрельцова Е.Д.

Современные методы обучения студентов-юристов.

Аннотация. В статье рассматриваются интерактивные технологии обучения как способы формирования и усовершенствования профессиональной компетенции студентов, обучающихся по направлению подготовки «Правоведение».

Ключевые слова: методы и формы обучения, интерактивные инновационные методы обучения, компетенция, навыки и умения, учебный арбитражный процесс.

Streltsova E.J.

Modern Methods of Teaching Law Students.

Summary. The article examines an interactive teaching technologies' potential for the developing of the law student's professional competence.

Keywords: teaching methods, interactive innovative teaching methods, competence, skills and abilities, simulated arbitral proceeding.

